

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Maria Avanesova - Vladimír Naxera
Článok / Article: Ruská pravoslavná cirkev a její vztahy se státem v době patriarchátu patriarchy Alexije II.
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

AVANESOVA, M. - NAXERA, V. 2016. Ruská pravoslavná cirkev a její vztahy se státem v době patriarchátu patriarchy Alexije II. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 19, č. 3, 2016. ISSN 1335 – 2741, s. 8-30. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2016/3-2016/maria-avanesova-vladimir-naxera.html>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

RUSKÁ PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV A JEJÍ VZTAHY SE STÁTEM V DOBĚ PATRIARCHÁTU PATRIARCHY ALEXIJE II.¹

RUSSIAN ORTHODOX CHURCH AND ITS RELATIONSHIP WITH STATE AT TIMES OF PATRIARCH ALEXY II

Maria Avanesova - Vladimír Naxera*

ABSTRACT

After the fall of the Soviet Union, the Russian Orthodox Church and its social standing have gone through a significant transformation. This institution, which was formerly subject to the communist regime, quickly became a strong social force and to a large degree a political power under the leadership of Patriarch Alexy II. Over the course of his office, the relationship between the Church and the Russian state apparatus went through pronounced changes. The main goal of this paper was to analyze the transformation from the initial period, in which the state and Church operated as two relatively independent actors, to the period in which the state and the Church begin to work in close cooperation. These two institutions have become closely linked actors in a bond that is favorable to both parties. This state of affairs, historically labeled a “throne and altar alliance”, is nothing new to Russia. This paper was written with the help of a wide range of secondary and (mostly) primary sources – official Church documents, media appearances, and so on. This paper also introduces a number of topics: mutual relations of the state and Church after 1991; the transformation of the mutual relationship over the course of the 1990s and after President Putin’s election in 2000; the Church’s link to the armed forces and its role in the Chechen conflicts; and the influence of the Church on building the new identity of post-Soviet Russia. The authors of this paper have endeavored to prove that without considering the political and social role of the Church, the analysis of political processes in post-Soviet Russia would be wholly incomplete.

---

* Bc. Maria Avanesova je studentkou navazujícího studijního oboru Mezinárodní vztahy, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni, Jungmannova 361/3, 301 00 Plzeň, Česká republika, e-mail: mariaavanesova93@gmail.com.

PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D. působí jako odborný asistent na Katedře politologie a mezinárodních vztahů Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni, Jungmannova 361/3, 301 00 Plzeň, Česká republika, e-mail: vnaxera@kap.zcu.cz.

¹ Zpracování textu bylo podpořeno v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace 2016 Katedry politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni.

Key words: Russia, Russian Orthodox Church, patriarch, Alexy II, Putin, Yeltsin, Chechen war

Úvod

Ruská pravoslavná cirkev Moskevského patriarchátu (*Russkaja pravoslavnaja cerkov Moskovskogo patriarchata*, RPC), je nejdůležitější církví na území Ruské federace, protože spojuje, i když pouze nominálně, většinu obyvatel Ruska. V ruské ústavě je zakotveno, že Rusko je světským státem, avšak nelze říci, že se církev nesnaží působit na společnost i v oblastech, které se primárně netýkají náboženství. Církev a patriarcha se také zjevně snaží podílet na ruské politice a hrát národnostní, státotvornou a kulturotvornou roli, což zjevně umožňuje ruská vláda, která má výraznou propravoslavnou orientaci.

Cílem předkládaného příspěvku je poskytnout základní náčrt vztahu mezi ruskou pravoslavnou církví a státem v období patriarchátu **Alexije II.** (v úřadu 1990–2008). Zdůrazněna budou přitom specifika tohoto vztahu a to, jakým způsobem se daný vztah proměnil. Začátek 90. let přinesl díky pádu komunismu církvi zcela nové možnosti a výrazným způsobem změnil její postavení. Zásadním aktérem vztahů se od počátku stal právě patriarcha **Alexij II.**, který se roku 1990 stal po smrti patriarchy **Pimena** celkem pátým patriarchou ruské pravoslavné církve v období existence SSSR a zároveň patriarchou, do jehož volby výrazněji nepromlouval stát, což je jev, který není v rámci specifické ruské církevní historie příliš častý. V počátečním období po rozpadu SSSR se vzájemný vztah státu a církve nesl spíše v duchu snahy státu o odčinění sovětské minulosti, která církev výrazně poškodila, a to samozřejmě nejen v období stalinském. Nejpozději v polovině devadesátých let se však vzájemný vztah začal proměňovat a ze státu a církve se stali vzájemně provázaní aktéři. Tato vazba vydržela i přes změny na postu prezidenta i patriarchy dodnes.

Situace provázání státu a církve není z historického hlediska pro Rusko ničím novým a neznámým – vztah státu a církve se v rámci ruských dějin odvíjel odlišně od zbytku Evropy a nejpozději od doby vlády **Petra I.** můžeme pozorovat výrazné navázání církve na stát, což bylo dáno i zrušením úřadu patriarchy. Tato vazba se v období dalších carů ještě zvýraznila, z církve se de facto stala jedna z oblastí státní správy a v rámci ideologie ruského samoděržaví byla postupně vypěstována ona pověstná „symfonie moci“, tedy aliance moci světské a moci duchovní, ke které má současná Ruská federace

díky spojení osob prezidenta **Vladimíra Putina** a patriarchy **Kirilla** opět velice blízko. Obdobná vazba však existovala již v době **Alexijova** patriarchátu, na který se zaměřuje předkládaný text.

Rozsah tohoto článku samozřejmě neumožňuje vývoj vzájemných vztahů za téměř dvacet let, kdy byl daný patriarcha v úřadě, prezentovat do každého detailu, zahrnout do něj jakoukoli důležitou událost nebo prezentovat postoje celé řady (byť zásadních) aktérů. Cílem textu je proto představit stručný náčrt toho, jak se vzájemný vztah ve sledovaném období, kdy se ve funkci ruského prezidenta vystřídali tři politici, proměnil. Naznačena bude zejména dynamika vzájemných vztahů a některé konkrétní projevy tohoto vztahu – například volební podpora církve vybraným kandidátům. Text byl zpracován za použití jak odborné literatury, tak – vzhledem k tomu, že řada zmiňovaných událostí a výroků není v odborné literatuře obsáhle reflektovaná – zpravodajství a dalších internetových zdrojů.

1 Vztah státu a církve od počátku 90. let do roku 2008 a jejich postupná proměna

Boris Jelcin na začátku svého funkčního období v církvi viděl nejprve jednu z korporací, které zdědil z doby SSSR a které měly své korporativní zájmy, jež mohly a musely být zohledněny v praktické politice. (Tjacha, 2001, s. 157) A pro lze říct, že v **Jelcinově** období začíná renesance církve. Rétorika Kremlu se začíná stále více podobat omluvám církvi za pronásledování během sovětského období. (Tjacha, 2001, s. 158) Nelze ovšem tvrdit, že pouze pocit viny nutil postsovětskou světskou moc pomáhat církvi otevírat nové chrámy, zakládat církevní obce a kláštery,² světská moc se již od počátku zřejmě snažila využívat církve pro své účely (viz níže).

Na začátku svého patriarchátu byl **Alexij II.** považován za stoupence skutečného oddělení církvi od státu. (Krasikov, 2009, s. 46) **Alexij II.** ve svých projevech často opravdu konstatoval, že církev od státu oddělená má být (Komarov, 1993, s. 31), ovšem reálně byla činnost RPC v rozporu s principem nevměšování se církve do politických procesů deklarovaným patriarchou. (Krasikov, 2009, s. 47; Filatov, 2007, s. 15; Solodovnik, 2013, s. 6–7) Například v roce 1993 v období ruské politické krize se patriarcha v Danilovském

---

² Počet církevních obcí se zvýšil z 9.734 v roce 1989 (RPC, 1991) na 29.263 v roce 2008. (Patriarchija.ru, 2008) Počet klášterů z 35 (RPC, 1991) na 804. (Patriarchia.ru, 2008)

monastýru³ snažil usmířit dvě protikladné strany – prezidenta **Jelcina** a Nejvyšší sovět Ruska. Tehdy **Alexij II.**, aniž by to možná sám chtěl, pomohl **Jelcinovi** ospravedlnit použití ozbrojené síly proti parlamentu, který dával svým odporem znát, že jeho členové jsou bezvěrci – vůči takovým je vše povoleno. (Ševčenko, 2000) Nicméně většina duchovenstva stála v tuto dobu mimo boje o moc, kromě malé části duchovních, kteří svými veřejnými prohlášeními aktivně podporovali jednu ze stran konfliktu.⁴ (Semjonov, 2012, s. 145)

Mezi cíle, kterých chtěla církev díky spolupráci s orgány státní moci v období **Alexije II.** dosáhnout, patřila na prvním a hlavním místě snaha církve uplatňovat větší vliv vůči společnosti. To bylo dáno tím, že se po rozpadu SSSR církev snažila hrát roli „svědomí národa“ a „léčebny pro duše“. Deficit žádaného systému „světonázorových hodnot“ namísto zhroutivšího se komunismu se projevoval v postsovětském Rusku v procesech sociální dezintegrace (mravní pokles, rozkvět sektářství apod.). Reakce církve na sociální problémy byla jednoznačná. Patriarcha **Alexij II.** ve svých projevech sděloval, že církev nestojí stranou od sociálních procesů, naopak se snaží pomáhat nejen svým členům, ale i celé společnosti v řešení těžkostí a rozporů, které přináší komplikovaná epocha změn. (Košťuk, 2002, s. 107) Pod maskou pomoci se ale skrývala zvláštní mise ruské pravoslavné církve – pomoc státu v otázkách hledání jakési nové státní ideologie. (Ščedrin, 2015) Patriarcha **Alexij II.** ve svých projevech v této době často říkal, že Rusové a Rusko mají hledat inspiraci v historické minulosti Ruska, kdy ruský národ a stát byly považovány za ochránce pravoslaví a pravoslaví bylo považováno za podstatu národní myšlenky. (Ridiger, 1995, s. 9–13) S tím souvisí i to, že od počátku **Gorbačovovy** perestrojky, kdy vedení církve dostalo po dlouhých desetiletích možnost de facto svobodně a veřejně prezentovat své myšlenky, se jedním z hlavních témat v projevech církevních činitelů stávají výzvy k návratu k národním tradicím a neochota přijímat západní hodnoty. A to nejen v oblasti náboženství a kultury, ale i v oblasti sociálních vztahů. (Fagan, 2013, s. 57–60) Západní civilizace byla (a je) ve většině projevů církevního vedení považována za nositele materialismu, nedostatku duchovnosti, sobectví, což nemohlo (nemůže) být

---

³ Rezidence patriarchy a jeden z prvních monastýrů, který byl vrácen církvi po rozpadu SSSR.

⁴ V roce 1993 díky iniciativě metropolity (dnešního patriarchy) **Kirilla** vznikla organizace Všesvětový ruský sobor (*Vsemirnyj ruskij sobor*) podporující zpočátku **Alexandra Ruckého**, který v té době bojoval o moc se „západníkem“ **Jelcinem**. Pak po porážce **Ruckého** byl sobor přejmenován na Všesvětový ruský národní sobor a stal se významným pro-církevním lobbistou v politickém a veřejném životě v Rusku. (Krasikov, 2009, s. 50)

vhodné pro správného Rusa. (Karpifave, 2014, s. 213) Proto bez ohledu na to, že **Jelcin** byl původně „západníkem“ (nicméně opravdu spíše v uvozovkách – srov. Leichtová, 2010), stanovil úkol vytvořit státní ideologii, která by měla vytvořit jakýsi všeruský základ, což v tu dobu mohlo nabídnout jen pravosláví. Projekt zapojení církve do procesu vytváření státní ideologie měl světskou a utilitární povahu – náboženské hodnoty byly hodnoceny jako něco, co přináší užitek pro společnost.⁵ (Kurennoj, 2001, s. 51) Za vytvoření státní ideologie byl odpovědný osobně **Alexij II.**, který v očích **Jelcina** pravosláví ztělesňoval. (Čapnin, 2000) Takovým způsobem se z církve stává instituce, která je nositelem ruské jedinečnosti a identity. A z toho lze následně vyvodit, že vedení církve po rozpadu SSSR v podstatě umožňuje nenáboženské vnímání pravosláví. (Filatov, 2007, s. 22) Řada badatelů se ovšem shoduje, že kdyby nebyla církev v tomto počátečním období podporována státem, neměla by šanci realizovat svůj ideologický potenciál. (Richters, 2013, s. 8)

Církev byla podporovaná nejen prokremelskými uskupeními. Komunisté (KSRF) pod vedením **Gennadije Zjuganova**, „liberální demokraté“ (LDPR) vedení **Vladimírem Žirinovským**, Jabloko a politicky významné svazy ruských nacionalistů⁶ (k politickým stranám viz např. Holzer, 2004) v různých podobách a s různou mírou intenzity vyjadřovaly vůči církvi svoji loajalitu. Jedinou významnou výjimkou byl Svaz pravicových sil (*Sojuz pravých sil*, SPS), dříve Volba Ruska (*Vybor Rossii*), který církev prakticky ignoroval. (Filatov, 2007, s. 16–17)

Jelcin se bez ohledu na to, že byl dříve církvi velice vzdálen a neuměl se v chrámu správně chovat, stal po dlouhé době prvním státním úředníkem, který nejenže přestoupil práh chrámu, ale také se objevoval v chrámu při náboženských svátcích. (Baškirova, Solovjev, Dorofejev, 2012, s. 241) Právě toto je jeden z nejzajímavějších fenoménů 90. let – tendence politiků udělat z pravosláví část vlastní politické image. (Kurennoj, 2001, s. 49) Bývalí členové vedení komunistické strany vystupující jako ateisté se najednou „stali věřícími“.

---

⁵ Velice podobný byl základ podstaty ruského národa, který v carském Rusku a pro účely carské propagandy definoval ideolog carského režimu hrabě **Sergej Uvarov**.

⁶ V 90. letech měla významné postavení Nacionálně bolševická strana Ruska (*Nacional-bolševistskaja partija*), Ruská nacionální jednota (*Russkoje narodnoje jedinstvo*). Na začátku 21. stol. měla významné postavení strana „Vlast“ (*Rodina*). Zaslouhou poslankyně **Natalii Naročnické** a řady dalších v „Rodině“ vzrůstal ruský „civilizační nacionalismus“, který byl založen na pravosláví a byl velice významnou složkou ruského nacionalismu na začátku 21. století. (Verchovskij, 2011, s. 23)

Stáli před televizními kamerami v chrámech, komunikovali s biskupy, podíleli se na svěceních apod. Ve skutečnosti měly tyto akce jistý tragikomický nádech, protože mnoho z těchto politiků neznalo ani „Otče náš“, nesprávně drželo svíčku a nesprávně se křížovalo, nicméně snaživě hrálo roli pravoslavných.

Navzdory této stoupající úloze církve se v ruské politice v 90. letech neobjevily jakkoli silné křesťanské politické strany. S církví oficiálně propojeným stranám a pracovníkům bylo zakázáno kandidovat do orgánů státní moci kvůli neshodě v období krize roku 1993. Biskupský sněm v roce 1994 potvrdil, že pro církev platí zákaz podporovat jakoukoliv z politických stran existujících ve státech Společenství nezávislých států, dále podporovat politická hnutí a také kterékoliv politické činitele, zejména v předvolební kampani (RPC MP, 2008a) – je zajímavé, že tento princip byl velice brzo zapomenut. Křesťanské strany (většinou nepříliš demokraticky orientované) se ovšem ucházely ve volbách roku 1995 o hlasy voličů, nicméně neměly církevní ani voličskou podporu, v důsledku čehož v těchto volbách nezaznamenaly jakýkoli podstatnější úspěch. (Solodovnik, 2012, s. 32) Z toho lze vyvodit závěr, že v tomto období je vliv církve sice značný, podílí se na formování nacionalistické státní ideologie, ale církev nemá možnost podílet se na přímé politické akci. (Solodovnik, 2012, s. 32)

Na konci 90. let byl **Alexij II.** znepokojen snahou islámské strany kandidovat do Státní dumy. (Verchovskij, 2000c, s. 26) Lobbistická činnost RPC v této oblasti se projevila v přijetí federálního zákona z roku 2001 „O politických stranách“ (*O političeskich partijach*), který zakázal formování politických stran na náboženském či církevním základě.

Během předvolební prezidentské kampaně v roce 1996 patriarcha a někteří biskupové otevřeně vyjadřovali svou podporu **Jelcinovi** (Papkova, 2011, s. 668),⁷ i když v té době si nikdo nebyl jistý, že tyto volby **Jelcin** vyhraje – jeho popularita byla naprosto minimální (Holzer, 2001, s. 41). Několik měsíců před volbami roku 1996 patriarcha **Alexij II.** prohlásil, že se církev nemůže otevřeně podílet na politickém boji, avšak je nutné členům společnosti (tedy voličům) vysvětlovat, čím musela církev projít během sovětské éry a jakou náboženskou svobodu má oproti tomu dnes. Toto vysvětlení reálně spočívalo v tom, že duchovní měli na úrovni církevních obcí, nikoliv však z církevních ambonů, doporučovat lidem jít k volbám a podpořit **Jelcina**. (Filatov, 2007, s. 18) Je také

---

⁷ Zajímavé je to, že v tu dobu nikoho nepřiváděla do rozpaků skutečnost, že podpora byla v rozporu s výše zmíněným unesením biskupského sněmu.

známo, že **Alexij II.** veřejně kritizoval ty duchovní, kteří během předvolebních kampaní podporovali jiné kandidáty.⁸ (Papkova, 2011, s. 668)

Neexistuje přitom jednotný názor na to, proč církev podporovala **Jelcina**. Některé zdroje uvádějí, že patriarcha byl nucen podporovat **Jelcina** v zájmu zachování stability Ruska. (Tjacha, 2001, s. 157) Některé jiné zdroje vidí v patriarchově podpoře **Jelcina** projev osobních přátelských vztahů. (Orlov, 1998, s. 33) Nicméně lze říci, že podpora **Jelcina** byla zejména pragmatickým krokem. Vyšší církevní vedení ze svého úhlu pohledu volilo ze dvou zel, kterými byli dva hlavní kandidáti – **Jelcin** a **Zjuganov** –, to menší. Církvi vyhovovala ta role, kterou jí udělil **Jelcin**. Postavení církve by mohlo být ohroženo, kdyby se k moci dostali jiní hráči, i když všichni deklarovali církvi svojí loajalitu, avšak není jisté, jestli by nebyla nastolena nová pravidla, podle nichž by církev začala ztrácet svůj sice stále neobrovský, ale v té době kontinuálně rostoucí vliv. Sám **Zjuganov** vnímal podporu církve **Jelcinovi** spíše jako formu politické korektnosti církve a nepřikládal tomuto větší váhu. (Filatov, 2007, s. 18) Jenom tak je možné vysvětlit, že **Zjuganov** uznal za vhodné veřejně si nevšímat této podpory a dál vyjadřovat svou loajalitu vůči církvi. (Medvedev, Shriver, 2000, s. 249–250)

Podíváme-li se v této době na regionální či lokální politickou úroveň, představitelé ruské pravoslavné církve začali být aktivní i v krajských volbách. Veřejné nebo tiskové prohlášení však představitelé církve na místní úrovni zveřejňovali jen v tom případě, pokud byly výsledky voleb dobře předvídatelné. Zároveň bylo v médiích několikrát zveřejněno, že z „centra“ občas těmto duchovním radí, pro koho mají agitovat. Argumentem ve prospěch kandidátů, kteří už jsou v čele regionů a velkých měst, byl označován jako „*velký příspěvek k obnově pravoslavlí*“. (Mitrochin, 2004, s. 255–257) Zahnutí episkopů, zejména stálých členů synodu a nejstarších metropolitů do sledovanosti politické popularity v tomto období bylo nepřímým důkazem o jejich zapojení do společenského a politického života. To vcelku odpovídá situaci, která tou dobou panovala – názor episkopů nebyl veřejnosti lhostejný a kontakt s nimi vyhledávali jak politici, tak i podnikatelé. (Mitrochin, 2004, s. 255–257) Vztahy mezi představiteli církve a politickými elitami (nejen) v regionech byly a jsou založeny na vzájemné výhodnosti – světská moc využívá ve svých politických cílech církev, protože ta je nositelem duchovních a kulturních hodnot ruského lidu, naopak jednotliví episkopové se snaží získat nějakou výhodu pro sebe. To

---

⁸ Obvykle řadoví duchovní podporovali komunistu **Zjuganova**. (Papkova, 2011, s. 668)

bylo příčinou toho, že se episkopové na území bývalých států SSSR a duchovní stávají členy regionální elity. (Mitrochin, 2004, s. 89) Co se týče celostátní úrovně, podle řady údajů začali mít stálí členové synodu stejná privilegia jako např. pracovníci administraci prezidenta. (Mitrochin, 2004, s. 90)

Po objevení se **Putina**⁹ na plické scéně v roce 1999 už není možné si představit, že církev bude využívána jako mediátor při politických sporech, jak tomu bylo v roce 1993. Vztahy mezi opozicí a církví se začínají zhoršovat. Odhalují se viditelné neshody například ve směřování církve a komunistů. **Zjuganov** dříve v církvi viděl spojence v boji proti společné hrozbě – Západu a liberalismu. V **Jelcinově** období takový postoj komunistů a jejich silné postavení v zemi církev využívala pro tlak na administrativu **Jelcina** v otázkách reform, které církev považovala za příliš „západní“ a „liberální“. (Verchovskij, 2005, s. 55–56) Během prvního a druhého **Putinova** prezidentského období začala pozice KSRF výrazně klesat, což se významně odrazilo na vztazích církve ke KSRF. Čím dál častěji se začaly ozývat nepřijemné výroky vyšších církevních činitelů vůči komunistické straně.¹⁰ (Verchovskij, 2005, s. 56–57)

Ale zhoršení vztahů mezi komunisty a církví zůstalo na pozadí zhoršujících se vztahů a veřejných skandálů mezi církví a SPS a Jablokem. Je zajímavé, že důvodem pro veřejné spory se nestaly otázky státního a společenského uspořádání nebo v tu dobu již zjevné nedodržování lidských práv, práv náboženských menšin atd., ale otázky v oblasti kultury. Příčinou prvního veřejného konfliktu bylo rozhodnutí moskevského Taganského soudu ohledně organizátorů výstavy „Pozor, náboženství“ (*Ostorožno, religija*)¹¹ a zproštění viny skupiny pravoslavných aktivistů, kteří tuto výstavu fakticky zničili. (Lokotěckaja, 2003) SPS zaplatil pokutu místo organizátorů výstavy (Pravoslavie.ru, 2005) a společně s Jablokem odsoudily činnost osob, které výstavu zničily, zatímco duchovní podpořili rozhodnutí soudu a ve skutečnosti se tím postavili za ty, kdo výstavu zničili. (Ria.ru, 2003) Jedním z největších konfliktů té doby bylo také koncertní vystoupení **Madonny**. Církev vyzývala

---

⁹ K nástupu **Putina** k moci a k tomu, jakou úlohu v tomto nástupu hrála ruská pravoslavná církev, se podrobněji vrátíme v další kapitole. Prezidentské volby roku 2010 jsou ve vývoji vzájemných vztahů natolik zásadní, že jim bude věnována samostatná část.

¹⁰ S nástupem nového patriarchy **Kirilla** v roce 2008 se situace trochu mění. Díky své podpoře církvi v roce 2014 dostal **Zjuganov** církevní vyznamenání. (pro více informací viz např. Interfax, 2014)

¹¹ „Pozor, náboženství“ je výstava, která byla zahájena 14. ledna 2003 v Muzeu a společenském centru Andreje Sacharova. Organizátoři byli v roce 2005 obviněni z podněcování náboženské a národnostní nenávisti.

věřící, aby nechodili na její koncert, a žádala ministerstvo zahraničních věcí, aby zpěvačce zakázalo vstup na území Ruské federace. (Berojeva, Fomina, 2006) Taková pozice církve byla ostře kritizována nejen opozičními politiky, ale také obhájci lidských práv. Každopádně tyto veřejné střety točící se kolem různých kulturních akcí jsou jen pomyslnou špičkou ledovce. Texty pravoslavných médií a vystoupení církevních činitelů začínají v té době totiž stále častěji obsahovat odsouzení liberálů a liberalismu jako takového. (Filatov, 2007, s. 40)

Co se týká masmédií všeobecně, od začátku 90. let je čím dál více vysílacího času věnováno setkáním nejvyšších státních činitelů s hlavou církve. Významné pravoslavné svátky jako např. Velikonoce a Vánoce se začaly vysílat v přímém přenosu na hlavních federálních kanálech. V chrámech, z nichž jsou záběry vysílány, jsou přítomni nejvyšší státní činitelé. Zde je důležité podtrhnout, že od roku 1994 církev začíná pronikat do federálních televizních kanálů i mimo církevní svátky. Za nejznámější příklad může sloužit televizní program „Slovo pastýře“ (*Slovo pastyrja*), který je vysílán každou sobotu v 9:45 na prvním kanálu. Tento program byl od začátku veden metropolitou Smolenským a Kaliningradským **Kirillem**, který je nyní patriarchou a pokračuje ve vedení programu. Naopak jakákoli kritika církve ze strany masových médií byla v době **Alexijova** patriarchátu spíše výjimečná.

Jedním z dalších důležitých kroků pro upevnění postavení církve ve společnosti byla vyhláška o novém konceptu národní bezpečnosti, která byla podepsána novým prezidentem **Putinem** v roce 2000. Vyhláška obsahuje ustanovení o duchovní bezpečnosti, přičemž je zdůrazněn „negativní dopad“ zahraničních misionářů. (Lourenc, 2002, s. 29) Tato vyhláška byla nejen základem pro vytlačení cizích duchovních z Ruska,¹² ale také pro obnovení systematické kontroly nad činností náboženských menšin. „Duchovní bezpečnost“ se stává předmětem pokračujícího zájmu úředníků, politiků a biskupů církve na nejvyšší úrovni. (Filatov, 2007, s. 32) Politika podpory „tradičních náboženství“ a zajištění „duchovní bezpečnosti“ (*duchovnoj bezopasnosti*) vedla k tomu, že k roku 2004 se náboženský život v Rusku stal jednou z nejvíce regulovaných a manipulovaných sfér života. Tento politický záměr vlády byl s ochotou podpořen nejvyššími biskupy pravoslavné církve. MP pro ospravedlnění takové pozice státu využíval nenáboženské a značně politické argumenty, například to, že existence jiných náboženství vnáší rozklad

---

¹² V roce 2002 vypukl skandál s neprodoužením víza vlivným katolickým biskupům. (Lenta.ru, 2002)

do společnosti, ničí ruskou kulturu a národní identitu. (Chlebnikov, Škajev, 2012, s. 11)

Po „oranžové revoluci“ na Ukrajině začala být ze strany ruských úřadů věnována větší pozornost politické ideologii církve. (Filatov, 2007, s. 34) Ukrajinská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu se ukázala jako významná sociální síla podporující **Viktora Janukovyče**. (Filatov, 2007, s. 35) Ukrajinská situace dala impuls k ideologické konsolidaci ruské pravoslavné církve a Kremlu kolem ideálů „ruské civilizace“ a ruského směru rozvoje. Nejvýraznějším projevem této konsolidace byl X. všesvětový ruský národní sobor, který se konal v dubnu 2006. Na něm byla přijata deklarace lidských práv. (Filatov, 2007, s. 39) Dva týdny po skončení soboru **Alexij II.** během velikonoční bohoslužby sdělil **Putinovi**, že v současné době mají lidé pro život všechno, ale ještě před několika lety tomu tak nebylo. (Melikova, 2006) Poprvé od smrti **Stalina** hlava církve tak vysoce oceňuje hlavu státu.

V prezidentských volbách v roce 2008 církev již tradičně podporovala kremelského kandidáta, kterým byl **Dmitrij Medveděv**. 3. března 2008, čtyři dny před oficiálním sečtením výsledků voleb, poslal **Alexij II. Medveděvovi** blahopřání „*v souvislosti s jeho vítězstvím v prezidentských volbách*“. (RPC MP, 2008b, nestránkováno)

V politické situaci související s konfliktem v Jižní Osetii v roce 2008 byla církev, na rozdíl od čečenských kampaní,¹³ jednotná a postavila se v otázkách pravomoci v Abcházii a Jižní Osetii¹⁴ na stranu gruzínského patriarchátu. (Krug, 2008) V rozhovoru zveřejněném v září 2008 **Puchate** konstatoval, že Moskva nepřijímá jihoosetinskou eparchii, a to i navzdory tomu, že obyvatelé Jižní Osetie jsou ruští občané. (Lunkin, 2008) Poté metropolita **Kirill** označil Alanskou eparchii za „jakoby schizmatickou“. (Semjonov, 2008) Protojerej **Vsevolod Čaplin** sdělil, že politická rozhodnutí neurčují otázky církevní jurisdikce a oblasti pastorační odpovědnosti. (Interfax Religija, 2008) Taková pozice postavila církev poměrně netypicky do opozice vůči politice státu, obzvláště po oficiálním uznání dvou zakavkazských republik prezidentem **Medveděvem**, což umožnilo jisté spekulace ohledně smrti **Alexije II.** roku 2008. Nutno podotknout, že i po smrti **Alexije II.** církev pokračovala v podpoře Gruzínského exarchátu. To se projevilo i v roce 2009, kdy se církev snažila

---

¹³ Čečenským kampaním a postoji církve bude taktéž věnována samostatná kapitola.

¹⁴ V Jižní Osetii od roku 2005 existuje de facto Alanská eparchie v čele s biskupem **Georgijem Puchate**. (Semjonov, 2008)

pomoci hlavě Gruzínské pravoslavné církve dostat se do Abcházie. (Taratuta, Dvali, 2008, s. 6)

Smrt **Alexije II.** vyvolala značné emoce. Všichni se snažili k této situaci vyjádřit. Reakce na smrt **Alexije II.** vládnoucího dua **Putin-Medveděv** nebyla úplně shodná. Prezident Ruska **Medveděv** zrušil svou státní návštěvu Itálie a prohlásil, že smrt patriarchy je pro Rusko hořem. (NTV, 2008) **Putin** svou návštěvu Arménii nezrušil, avšak také konstatoval, že smrt patriarchy je pro Rusko těžkou ztrátou a stejně jako **Medveděv** zdůraznil významnou roli **Alexije II.** v procesu sjednocení RPC a Ruské pravoslavné církvi v zahraničí (*Russkaja pravoslavnaja cerkovi zagranicej*, RPCZ). (NTV, 2008) Avšak v těchto vystoupeních byl jeden důležitý rozdíl. **Putin** na rozdíl od **Medveděva** charakterizoval **Alexije II.** jako významného státního (nikoli tedy církevního!) činitele, který hodně udělal pro stanovení ruské státnosti. Důležité je také zmínit postoj ruské opozice. Například **Valeria Novodvorská** souhlasila s tím, že patriarcha udělal pro Rusko řadu dobrých věcí, avšak podle jejího názoru se Rusko během patriarchátu **Alexije II.** vzdálilo od pravoslaví více, než tomu bylo v období sovětských vůdců **Leonida Brežněva** či **Jurije Andropova**. Církev se stala ideologickou sekci „Jednotného Ruska“, nositelkou ideologie izolacionismu, nedostatku svobody, xenofobie, omezenosti a násilí. Během patriarchátu **Alexije II.** církev nezohledňovala práva katolíků a protestantů. V církvi nebylo možné během toho období hledat milosrdenství, ochranu lidských práv a univerzálních hodnot. Podle jejího hodnocení zůstala z křesťanství v Rusku v době tohoto patriarchy jen dogmata. (Novodvorskaja, 2008)

Ve svém posledním rozhovoru, který byl zveřejněn posmrtně, ocenil **Alexij II.** takto svou historickou roli: „*Byl jsem nucen nainstalovat zcela nový systém vztahu mezi státem a církví, zcela nový, jakého před tím v dějinách Ruska nebylo, protože církev nebyla oddělena od státu: imperátor byl hlavou církve. A všechna rozhodnutí ohledně církevních záležitostí vycházela z jeho kanceláře. A teď byly nastoleny naprosto nové vztahy, kdy církev sama rozhoduje a odpovídá za své činy před svým svědomím, historií a národem*“. (Baranov, Pisareva, 2008, nestránkováno)

2 Volby v letech 1999 a 2000

Nejzajímavějším a nejdůležitějším obdobím ve vztazích mezi RPC a politickou mocí za patriarchátu **Alexije II.** lze považovat období parlamentních a

prezidentských voleb v letech 1999 a 2000, protože hlavním konfliktem kampaně nebyl konflikt mezi vládou a komunisty, ale mezi Kremlem a moskevským starostou.

Původně se předpokládalo, že se církve rozhodne během parlamentních voleb 1999 právě ve prospěch tandemu **Lužkov-Primakov**. Taková volba byla docela pochopitelná. V době, kdy se RPC rozhodovala, komu během parlamentních voleb vyjádří svou podporu, zastával **Jevgenij Primakov** funkci premiéra a moskevský starosta **Jurij Lužkov** byl podle některých zdrojů důvěrnějším přítelem patriarchy než **Jelcin**. (Verchovskij, 2000a) Moskevský magistrát vždy podporoval a financoval církve. Navíc, i když byl předvolební program uskupení Vlast – celé Rusko (*Otěčestvo – Vsja Rossija*, dále OVR) (srov. Holzer, 2004) velmi vágní, jasným způsobem v něm figurovalo antizápadnictví, ekonomický antiliberalismus, ochrana pracovníků, to vše ovšem bez příklonu k politické levici, zároveň byla zdůrazněna důležitost ochrany tradičních morálních hodnot na státní úrovni. (Verchovskij, 2000a) To vše bylo bezesporu v souladu s ideologickým směřováním církve. To, že zpočátku patriarcha vsadil na spolupráci s OVR, můžeme potvrdit i tím, že na ustavujícím sjezdu OVR vystoupil s dlouhým projevem metropolita **Kirill**. (Verchovskij, 2000a) Patriarcha ale nezapomínal ani na kontakty s dalšími hráči a zapojil se například dokonce do konzultací o vytvoření pravicového bloku v čele s bývalým premiérem **Sergejem Stěpašinem**. (Verchovskij, 2000a) Patriarcha mohl podpořit i nacionalistické strany, ale ty byly natolik slabé, že v tom pro sebe nespatořoval jakoukoli výhodu.¹⁵ Podpora LDPR ruskou pravoslavnou církví by byla zřejmě nesprávným krokem i přes to, že LDPR se v tu dobu církve snažila podporovat. (Verchovskij, 2000a) Liberálové a Jabloko v tu dobu byly k podpoře církve a patriarchy docela lhostejní. (Verchovskij, 2000a) Proto vedle OVR zůstával pro církve hlavními partnery Kreml a komunisté.

Jak už bylo zmíněno, komunisté se snažili za každou cenu podporu patriarchy získat. Vrcholnou ukázkou toho, čeho jsou schopni komunisté, aby získali podporu církve, byly právě parlamentní volby roku 1999. **Zjaganov** jako komunistický vůdce udělal bezprecedentní krok: vydal brožuru „Věra a věrnost. Ruské pravoslavné a problém oživení Ruska“ a poslal ji všem biskupům s žádostí o diskusi a spolupráci. (Tulskij, 2015) Hlavní myšlenkou této knihy je, že cíle a světonázor pravoslavné a komunistů jsou prakticky stejné, což znamená, že se

---

¹⁵ Metropolita **Kirill** jednal s **Alexejem Podberjokinem** – lídrem hnutí „Duchovní dědictví“, avšak toto hnutí bylo natolik slabé, že po jednom jednání podpora církve skončila. (Verchovskij, 2000a)

mají sjednotit v boji proti „protinárodnímu režimu“. (Zjuganov, 1999) Někteří biskupové se do diskuse o tomto textu zapojili, avšak reakce církve jako celku a jejího vedení byla téměř nulová. (Verchovskij, 2000a)

Z výše uvedeného lze dospět k závěru, že si církev vybírala jen mezi OVR a Kreml. A kvůli tomu, že ještě roku 1998 Kreml nedisponoval jako spojencem silnou pro-kremelskou stranou, zvolila církev nejsilnějšího hráče, kterým byla OVR. Všechno se změnilo, když byl **Putin** jmenován namísto **Primakova** předsedou vlády a zároveň prezidentským nástupcem **Jelcina**. Kreml začal vytvářet svou politickou stranu, která měla být alternativou pravicové OVR a která byla následně pojmenována jako Jednota (*Jedinstvom*). Církev a patriarcha byli nuceni distancovat se od zřejmé podpory OVR a demonstrovat svou loajalitu Kremlu. (Tulskij, 2015) Patriarcha ovšem nakonec vyslovil svou podporu oběma stranám. (Verchovskij, 2000a) Další události ovšem nutily církev buď si zvolit jednu ze stran, nebo se pokusit distancovat se od obou, protože vztahy mezi Jednotou a OVR se zostřovaly. Problém správné volby pro církev spočíval i v tom, že rétorika **Putina** a Jednoty byla v praxi skoro stejná jako rétorika OVR. Politické strany ale nebyly s takovou politikou církve spokojeny, což se projevilo při sestavování kandidátních listin, do kterých se ve většině případů nedostali lidé, kteří byli považováni za nositele pravoslavných církevních zájmů. (Verchovskij, 2000a) Obecně lze říci, že pravoslavná lobby v těchto parlamentních volbách byla slabá právě kvůli nejistému postoji patriarchy.

Církev měla možnost se pokusit své postavení zlepšit podporou jednoho z kandidátů během prezidentských voleb, které se měly konat v červenci 2000, nicméně konaly se dříve kvůli **Jelcinově** abdikaci. Jeho abdikace byla výjimečnou událostí. Posledního dne roku 1999 v 11.00 hodin předal první ruský prezident **Jelcin** v přítomnosti patriarchy moc a „jaderný kufřík“ **Putinovi**.¹⁶ (Volkova, 2000) Přítomnost patriarchy je překvapivým prvkem. Takovou událost ruský stát od 17. století neviděl. Tímto způsobem **Alexij II.** fakticky požehnal změně moci a svým postavením takovou událost legitimizoval.

První krok **Putina** jako vykonávajícího funkci prezidenta federace byl pro moderního politika také docela neobvyklý. **Putin** poprosil patriarchu o požehnání pro výkon svých funkcí. (Russkaja mysl', 2000, s. 18) Není jasné,

---

¹⁶ Důležité je i to, že představitelé ozbrojených složek nebyli na abdikaci přítomni a dozvěděli se o ní až půl hodiny po abdikaci. Na abdikaci nebyli ani nejvyšší úředníci, ani významní státní činitelé, ani představitelé Federálního shromáždění RF, ani předseda ústavního soudu. (Volkova, 2000)

zda to lze vysvětlit náboženskými názory **Putina**,¹⁷ ale v očích společnosti to nemohlo znamenat nic jiného, než to, že opora o pravoslavnou církev se stává pro politiku **Putina** jednou z nejdůležitějších. (Čapnin, 2000, s. 3)

Patriarcha poměrně rychle pochopil, že **Putin** je více nakloněn spolupráci s RPC než **Jelcin**.¹⁸ V začínající předvolební prezidentské kampani **Putinovi** reálně čelil pouze komunistický kandidát, přičemž **Zjuganov** mohl vyhrát nad **Putinem** pouze tehdy, kdyby kolem sebe zkonsolidoval celý protiputinovský elektorát. Obrovská popularita **Putina** ovšem činila výběr pro nejvyšší představitele církve velice jednoduchým. Hned po abdikaci **Jelcina** se **Putin** a patriarcha začali všude objevovat spolu. Jejich blízkost byla zdůrazněna na všech televizních kanálech. (Čapnin, 2000, s. 4) Nebylo pochyb, že církev a patriarcha budou v prezidentských volbách podporovat **Putina** a intenzita podpory dosáhne takové míry, jakou bude **Putin** potřebovat. **Putin** začal být ruskou pravoslavnou církví zobrazován jako „správný Rus“. (Čapnin, 2000, s. 4)

V březnu 2000 patriarcha nařídil členům Svatého synodu¹⁹ přizvat pravoslavné k účasti ve volbách. Šlo o první ruské volby, ve kterých byl pro propagandu ze strany církve využíván internet. Na webových stránkách Pravoslaví – 2000 (*Pravoslavije – 2000*), které církev vlastní, se během předvolební kampaně objevila informace ohledně prezidentských voleb. (Verchovskij, 2000b)

Patriarcha pogrataloval **Putinovi** k vítězství 27. března. Na oficiálním ceremoniálu inaugurace byli přítomní představitelé všech tradičních konfesí. Na rozdíl od roku 1996 patriarcha nepronášel krátkou řeč, nicméně ihned po skončení ceremoniálu se **Putin** s manželkou dostavili do chrámu Zvěstování, ve kterém vedl patriarcha bohoslužbu věnovanou nástupu **Putina** do funkce prezidenta federace. Po skončení modlitby dal patriarcha **Putinovi** požehnání. (Bičurin, 2000) To může být dalším důkazem toho, že pro církev s nástupem **Putina** začíná nová etapa.

---

¹⁷ Co se týče osoby **Putina**, nelze s jistotou říci, zda před příchodem k moci byl ateistou či ne. Některé zdroje uvádí, že na začátku 21. století **Putin** na otázku, zda věří v Boha, odpovídal, že věří v lidi a dobré úmysly. (Lobačev, 2004, s. 26) Jiní tvrdí, že **Putin** od začátku začal ukazovat, že je věřícím nejen podle protokolu. V masmédiích se začala objevovat informace, že má i svého duchovního – archimandritu Sretěnského monastýru **Tichona**. V kruzích pravoslavné inteligence byl otec **Tichon** znám svou zbožností, vysokou kulturou, což podle některých zdrojů je důkazem duchovních vizí druhého prezidenta Ruské federace. (Leonov, 2008, s. 53)

¹⁸ Za jeden z důkazů daného tvrzení lze považovat vystoupení **Putina** 11. ledna 2000 ve Velkém kremelském paláci.

¹⁹ Jde o jeden z nejvyšších církevních orgánů.

3 Ruská pravoslavná cirkev, silové složky a čečenské kampaně

Ruská pravoslavná cirkev vždy pokládala vojenskou službu za mimořádný duchovně mravní hrdinský čin ve jménu bližního. Interpretace problému války, ozbrojeného násilí a vojenské služby v podání církve způsobily formování ideologického základu nejen vojensko-církevních vztahů, ale také i vojenské politiky státu. (Rogoza, 2001, s. 137)

Pravoslavná cirkev hrála v této oblasti dvojí úkol: za prvé definovala a hájila svou roli v systému obrany státu; za druhé legitimizovala a nábožensky opodstatňovala práva a povinnosti státu na vojenskou ochranu státních zájmů. (Rogoza, 2001, s. 137) Ještě na začátku 90. let se církev v kontextu sociálněpolitických změn probíhajících ve státě snažila uplatnit ve společenském vědomí myšlenku o tom, že ruský voják má být pravoslavným vojákem. (Rogoza, 2001, s. 144) Ještě do „obnovení ústavního pořádku v Čečenské republice“ (tedy vojenské akce proti Čečensku), vrchní velení armády začalo psychologickou přípravu vojáků a důstojníků. Prohlášení o spolupráci církve s ministerstvem obrany bylo podepsáno 2. března 1994. Po tomto prvním prohlášení byla už během první čečenské kampaně podepsána prohlášení o spolupráci RPC s Federálním pohraničním úřadem a ministerstvem pro mimořádné události. (Krasikov, 2009, s. 63)

Před a krátce po startu první čečenské války patriarcha ve svých veřejných projevech několikrát zmiňoval, že je pro politické a nikoliv silové řešení problémů. Takový postoj byl zdůvodňován tím, že ani nejsprávnější a nejlegitimnější úvahy o státním prospěchu nemohou ospravedlnit oběti a utrpení civilního obyvatelstva. (Krasikov, 2009, s. 64) Obecně řečeno, všechno, co se týkalo vojenských střetů, vyvolávalo u patriarchy odpor.²⁰ Církev ale reagovala na válku v Čečensku přijetím dokumentu „O svátosti vojenské služby“ (*O svjatosti vojenskoj služby*) a například metropolita Smolenský a Kaliningradský **Kirill** se přímo vyslovil pro vojenské řešení konfliktu. (Krasikov, 2009, s. 65) V létě téhož roku synod vytvořil speciální oddělení pro interakci s ozbrojenými silami a justičními institucemi. Vedoucím informačních a analytických služeb se stal velící důstojník. Kromě toho každá silová složka poslala do oddělení poradce. (Sinodalnyj oddel ... , 2015) Kreml se snažil pokračovat ve snaze využívat církev jako legitimizační nástroj, proto začalo na území vojenských jednotek po

---

²⁰ Stejný postoj **Alexije II.** lze vidět i ve vztahu k válce v Gruzii.

celé zemi hromadné otevírání pravoslavných chrámů (například v místnostech Moskevského městského soudu a Generální prokuratury Ruska jsou také od té doby speciální pravoslavné kaple).

Podpis smlouvy o spolupráci mezi církví a ministerstvem vnitra už během druhé čečenské kampaně v roce 2004 vyvolal znepokojení obhájců lidských práv, protože se obávali, že církev se snaží stát státní strukturou, což je v rozporu s ústavou. (Lobachev, 2004, s. 47) V roce 2005 byla zveřejněna zpráva ministerstva zahraničí USA, ve které Američané upozorňují na prorůstání církve a ozbrojených složek. (U. S. State Department, 2005) Pronikáním církve do silových struktur byli znepokojeni ale nejen obhájci lidských práv a USA. Někteří ruští badatelé spatřovali ve spolupráci ozbrojených sil a církve nastolení špatné tendence, protože využívání náboženských organizací státem mohlo dle jejich soudu vést k neúspěchu vojenské reformy a demokratizace společnosti. (Mozgovoj, 2005)

4 Ruská pravoslavná církev, Ruská pravoslavná církev v zahraničí a Ministerstvo zahraničních věcí

Církev se i v novějších dějinách Ruska snaží hrát v ruské zahraniční politice jistou roli. Kreml, jako tomu bylo i za sovětských časů, není proti – naopak podporuje jakékoliv zahraniční iniciativy církve, protože podle názoru řady badatelů postsovětské Rusko ve skutečnosti nemůže svým krajanům v zahraničí kromě pravoslaví nic nabídnout. Pravoslaví je jediná složka identity, která je schopna hrát alespoň nějakou reálnou úlohu při vytváření identity ruské diaspory v zahraničí. (Kurennoj, 2007) Právě za patriarchátu **Alexije II.** podepisuje církev první smlouvu o spolupráci s ministerstvem zahraničních věcí.

V březnu roku 2003 byl patriarcha **Alexej II.** přítomen zasedání správní rady ruského ministerstva zahraničních věcí. V rozhovoru informoval o vizi ruské pravoslavné církve v oblasti strategických cílů ruské diplomacie s ohledem na roli, kterou ruská pravoslavná církev Rusku na mezinárodní scéně přikládá. Rusko by podle církve mělo být jedním z pólů mezinárodního řádu, jedním z center rozhodování. Církev je dle vyjádření patriarchy ochotná se podílet na zahraniční politice státu a fungování celého mezinárodního společenství. (MP, 2003) **Alexij II.** také zdůraznil, že církev má svůj názor, který je oddělen od názoru státu.²¹ Ministr zahraničí **Sergej Ivanov** prohlásil, že úzké kontakty s

---

²¹ Avšak během novějších dějin Ruska se zahraničněpolitický názor církve od názoru státu odlišoval jen za války v Gruzii (viz výše).

ruskou pravoslavnou cirkví obohacujú diplomatickou službu o rozsáhlejši vízi národných zájmů země. (MP, 2003) Je zřejmé, že ministerstvo přijímá rozhodnutí ohledně oficiálních návštěv náboženských činitelů s ohledem na církev. Důkazem toho může například být to, že za **Alexije II.** nebyla myslitelná návštěva papeže v Rusku bez ohledu na již od roku 2000 artikulovanou snahu Vatikánu takovouto návštěvu zorganizovat. (Korobov, 2004)

Jedním ze strategických cílů patriarchátu **Alexije II.** bylo překonání rozkolu mezi církví a RPCZ.²² Překonat rozkol pomohla nová orientace vnější politiky Ruska prezidenta **Putina** a jeho podpora v tomto procesu. V září roku 2003 proběhlo v Generálním konzulátu Ruska v New Yorku setkání **Putina** a předsedy biskupského synodu (*Archijerejskogo Sinoda*) RPCZ, metropolity New Yorku a Východní Ameriky **Lavrem**. **Putin** předal metropolitovi dopis od **Alexije II.** a pozval **Lavra** k návštěvě Ruska. (Reut 2004) Podpisem Dokumentu o kanonickém sjednocení (*Akt o kanoničeskom obščeenii*) 17. května roku 2007 mezi RPC a RPCZ byl překonán rozkol mezi moskevským patriarchátem a velkou částí ruského pravoslavného světa v zahraničí. (MP, 2007)

Ceremoniál církevního spojení byl především akcí náboženskou. Nicméně měl i politický podtext, protože, jak už bylo zmíněno, církev byla stále více spojována s obnovou ruského nacionalismu. Podepsání dokumentu bylo nejen dokončením prací na podmanění zahraniční pobočky, ale také vytvořením jednotné církve jako důležitého nástroje zahraniční politiky Ruska. Není divu, že ve svém projevu **Alexij II.** nepoděkoval jako prvním Bohu, ale **Putinovi**. Patriarcha uvedl, že spojení se stalo možným jen proto, že funkcionáři RPCZ rozpoznali v **Putinovi** skutečnou ruskou pravoslavnou osobu. Patriarcha také zdůraznil význam Dokumentu o kanonickém sjednocení pro posílení pozice státu, což podle patriarchy zřejmě vyvolá závist u západních zemí. (Konovalov, 2007) **Putin** ve svém projevu poznamenal, že tato událost má všennárodní a historický rozsah a také obrovský mravní význam. Také je to podle **Putina** nejdůležitější podmínka pro obnovení ztracené jednoty všeho ruského světa, jednou z duchovních hodnot, kterou vždy pravoslavná víra vyznávala. (Konovalov, 2007) Nicméně část RPCZ, která se nachází především v Latinské Americe, odmítla uznat výsledky procesu vyjednávání. (Leščinskij, 2008)

---

²² V prosinci roku 1920 z území jižního Ruska, které bylo ovládané bílou armádou, odcházeli po její porážce duchovní do Severní a Jižní Ameriky. Tak byla založená RPC v zahraničí (RPCZ, 1990, s. 6), která byla v SSSR považována za kontrarevoluční, antisovětskou, monarchistickou, „emigrantskou nábožensko-politickou skupinu“. (RPCZ, 1990, s. 26)

Některé americké zdroje uvádějí, že spojení moskevského patriarchátu a RPCZ vyvolává podezření, že **Putin** formuje nové kanály vlivu a využívá církev pro posílení vazeb s komunitami ruských emigrantů po celém světě. (Osborn, 2008)

Závěr

Na základě výše uvedených faktů lze říci, že bez ohledu na světský charakter Ruska a odluku církví od státu, což je garantováno i ústavou Ruské federace, se během patriarchátu **Alexije II.** zvyšovala politická váha patriarchy a celé církve. Dochází k výraznému nárůstu vlivu církve na politický proces v Rusku, církev začala aktivně spolupracovat s oficiálními orgány státní moci, včetně silových složek, jako jsou ozbrojené síly, FSB a další. Církev a patriarcha zaujímají aktivní postoj ke všem politicky významným událostem, předkládá politické iniciativy atd.

Podle průzkumů veřejného mínění patriarcha začíná patřit do první desítky sta nejdůležitějších politiků v Rusku. (FOM, 2008) Podle každého druhého Rusa hrál **Alexij II.** v ruské politice významnou roli. To všechno bylo možné proto, že po rozpadu SSSR se změnil vztah státní moci k církvi. **Alexij II.** začal novou etapu vztahu, která ke konci jeho období vedla k zásadně novému stavu, ve kterém platí, že církev spojuje svou autoritu se státní mocí a Kreml o toto spojení poprvé od roku 1917 skutečně zájem. Nejpozději v polovině 90. let se z církve stává instituce, která se napojuje na oficiální státní představitele, vyjadřuje jim volební podporu a dodává legitimitu jejich politickým rozhodnutím. Výsledkem je, že ve většině zásadních otázek hlásají prezident, premiér a patriarcha obdobné/stejně názory.

Nesporná je také úloha církve v procesu budování nové státní ideologie, která by měla odrážet specifickou identitu ruského národa a státu. Tuto identitu bylo nutné (znovu-)upevnit v průběhu složité postkomunistické transformace, která byla doprovázena krizí ekonomickou, politickou demografickou atd. Základem ruské identity a státní ideologie se stalo pravoslaví, které je jednak nositelem ruské specifčnosti, zároveň pak něčím, co Rusko odlišuje od Západu, který je nahlížen jako nositel dekadentních hodnot. Církev tedy byla schopna během daného období vytvořit pro režim příjemnou ideologickou atmosféru a lze říct, že často plní legitimizační funkci pro vcelku diskutabilní rozhodnutí vlády a prezidenta.

Literatura:

- BARANOV, A – PISAREVA, J. 2008. *Posledneje intervju Svjatějšego Patriarcha Alexija II. Pervomu kanalu* [online]. [cit. 2015-3-1]. Dostupné na internetu: <http://www.pravoslavie.ru/smi/37172.htm>.
- BAŠKIROVA, V. – SOLOVJEV, A. – DOROFEEV, V. 2012. *Geroji 90-ch. Ljudi i děngi: Novějšaja istorija kapitalizma v Rossii*. Moskva: Alpina Publisher, 2012. ISBN 978-5-91371-193-6.
- BEROJEVA, N. – FOMINA, O. 2006. *Moskovskij Patriarchat: verujuščim ne stoit chodit na koncert Madonny* [online]. [cit. 2015-3-20]. Dostupné na internetu: <http://www.kp.ru/daily/23751.5/55990/>.
- BIČURIN, A. 2000. *Blagoslovenije na prezidenstvo* [online]. [cit. 2015-3-25]. Dostupné na internetu: http://www.ng.ru/facts/2000-05-17/1_blessed.html.
- ČAPNIN, S. 2000. *Epocha Putina* [online]. [cit. 2015-3-20]. Dostupné na internetu: http://www.ng.ru/ng_religii/2000-01-12/3_epochputin.html
- FAGAN, G. 2013. *Believing in Russia – Religious Policy after Communism*. London: Routledge, 2013. ISBN 978-1138803268.
- FILATOV, S. 2007. Tradicionnyje religii, „ruskaja civilizacija“ i suverennaja demokratija. In Malašenko, A., Filatov, S. a kol. *Religija i konflikt*, Moskva: ROSSPEN, 2007. ISBN 978–5–82243–0921–8, s.15–46.
- FOM. 2008. *Smerť Patriarcha Alexija II.* [online]. [cit. 2015-3-25]. Dostupné na internetu: http://bd.fom.ru/report/cat/rel_rel/patriarchy/d085010.
- HOLZER, J. 2001. *Politický systém Ruska. Hledání státu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-97-6.
- HOLZER, J. 2004. *Politické strany Ruska. Hledání identity*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-032-2.
- CHLEBNIKOV, G. – ŠKAJEV, D. 2012. *Jazyčeskije vjerovanija i christianstvo Russkogo Severa*. Moskva: RAN, 2012. ISBN 978-5-248-00587-1.
- INTERFAX. 2014. *Patriarch Kirill nagradil Zjuganova cerkov'nym znakom* [online]. [cit. 2015-3-20]. Dostupné na internetu: <http://www.interfax.ru/russia/396440>.
- INTERFAX RELIGIJA. 2008. *Političeskije rešenija ne opredeljaut izmenenija kanoničeskich territorij Cerkvej, otmečajut v Moskovskom patriarchate v svjazi s priznanijem nezavisimosti dvuch respublik* [online]. [cit. 2015-3-20]. Dostupné na internetu: <http://www.interfax-religion.ru/?act=news&div=26195>.
- KARPIFAVE, A. 2014. *Svjatějšij Patriarch Alexij II: besjedy o cerkvi v mire*. Moskva: Eksmo, 2014. ISBN 978-5-699-57717-0.
- KOMAROV, J. 1993. *Patriarch*. Moskva: Ellis Luck, 1993. ISBN 5-7195-0025-1.

- KONOVALOV, V. 2007. *Ne čudo li Božije?* [online]. [cit. 2015-3-20]. Dostupné na internetu: http://www.trud.ru/article/18-05-2007/116069_eto_li_ne_chudo_bozhie.html.
- KOROBOV, P. 2004. *Papa chotel by prijekat v Rossiju kak glava katoličeskoj cerkvi* [online]. [cit. 2015-3-29]. Dostupné na internetu: <http://www.kommersant.ru/doc/452494>.
- KOŠŤUK, K. 2002. Russkaja Pravoslavnaja Cerkov' i obščestvo: npravstvennoje sotrudněčestvo ili etičeskij konflikt. In *Polic* 2, 2002, ISSN 1026-948, s. 103-115.
- KRASIKOV, A. 2009. Globalizacija i pravoslavije. In: *Religija i globalizacija na prostorach Evrazii*. Moskva: ROSSPEN, 2009. ISBN 978-5-8243-1153-2.
- KRUG, P. 2008. *Čja vlast, togo i Cerkov'?* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: http://www.ng.ru/facts/2008-09-03/1_osetia.html?mthree=1.
- KURENNOJ, V. 2007. *Pravoslavije i identičnost* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=monitor&id=10622>.
- KURENNOJ, V. 2001. *Vlast' i cerkov': motivy i perspektivy sblizenija*. In *Otėčestvennyje zapisku* 1, 2001, ISSN 1683-5581, s. 48–63.
- LEICHTOVÁ, M. 2010. *Pod maskou medvěda. Neporozumění ve vztazích Ruska a Západu po skončení studené války*. Brno: Václav Klemm, 2010. ISBN 978-80-904083.
- LENTA. RU. 2002. *Iz Rossii vysylajut očerednogo katoličeskogo svjaščennika* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://lenta.ru/russia/2002/08/29/krajniak/>.
- LEONOV, N. 2008. *Zakat ili rassvet? Rossija: 2000 –2008*. Moskva: Russkij dom, 2008. ISBN 978-5-901505-15-1
- LEŠČINSKIJ, A. 2008. *Chiton, razorvannyj na časti* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: http://www.ng.ru/problems/2008-01-16/6_hiton.html?insidedoc.
- LOBACHEV, S. 2004. *Church and State in Russian Foreign Policy: Challenges of the Third Millenium*. St.Petersburg: SPbGU, 2004. ISBN 5-98004-010-2.
- LOKOTĚKAJA, M. 2003. *Razgrom antireligioznoj vystavki – ne chuliganstvo* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://ria.ru/incidents/20030811/418164.html>.
- LOURENC, J. 2002. *Problemy svobody religij v sovremennoj Rossii*. In: *Religija i obščestvo. Očerki religioznoj žizni sovremennoj Rossii*. SPb: Letnij Sad, 2002. ISBN 5-94381-058-7.

- LUNKIN, R. 2008. *Intervju: Glava Cerkvi Južnoj Osetii Episkop Alanskij Georgij (Puchate). o „machrovom nacionalizme“ Gruzinskoj patriarchii i „predatelstve“ Moskovskoj* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=65517>, 25.3.2015.
- MEDVEDEV, R. – SHRIVER, G. 2000. *Post-Soviet Russia: A Journey Through the Yeltsin Era*. Columbia: Columbia University Press, 2000. ISBN 978-02-31106061.
- MELIKOVA, N. 2006. *Pomolimsja o gospodině prezidentě* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: http://www.ng.ru/politics/2006-04-24/2_church.html.
- MITROCHIN, N. 2004. *Russkaja pravoslavnaja cerkov': sovremennoje sostojanije i aktualnyje problemy*. Moskva: Novoje literaturnoje obozrenije, 2004. ISBN 5-86793-437-3.
- MOZGOVOJ, S. 2005. *Kleratizacija rossijskoj armii: opasnyje tendencii* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: http://libelli.ru/works/mozgovov_s.htm.
- MP. 2003. *Sostojalos zasedanije rabočej grupy po vzajimodějstviju Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi i Ministerstva Inostrannyh děl Rossijskoj Federacii* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <https://mospat.ru/archive/2003/05/nr305134/>.
- MP. 2007. *V Chrame Christa Spasitelja sostojalos podpisanije akta o kanoničeskom obščeenii meždu Moskovskim Patriarchatom i Russkoj Zarubežnoj Cerkov'ju* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <https://mospat.ru/archive/36269.htm>.
- NOVODVORSKAJA, V. 2008. *Krest derevjannyj ili čugunnyj* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://grani.ru/opinion/novodvorskaya/m.145257.html>.
- NTV. 2008. *Medveděv: končina Patriarcha – ogromnoje gore dlja strany* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.ntv.ru/novosti/145815/>.
- ORLOV, B. 1998. *Pravoslavije i katoličstvo*. In: *Russkaja pravoslavnaja cerkov' i demokratija*. Moskva: RAN. ISBN neuvedeno.
- OSBORN, A. 2008. *Putin Tries to Soothe Anxious Russians* [online]. [cit. 2015 3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.wsj.com/articles/SB122843535940081269>.
- PAPKOVA, I. 2011. *Russian Orthodox concordat? Church and state under Medvedev*. In *Nationalities Papers* 39, 2011, 5, ISSN 0090-5992, s.667 – 683.
- PATRIARCHIA.RU. 2008. *Doklad Svjatějšego Patriarcha Moskovskogo i vseja Rusi Alexija II na Archijerejskom Sobore Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.patriarchia.ru/db/text/426666.html>

- PRAVOSLAVIE.RU. 2005. *Sojuz pravych sil zaplatil štraf za organizatorov vystavki „Ostorožno, religija!“* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.pravoslavie.ru/jurnal/15128.htm>.
- REUT, A. 2004. *Konec raskolu* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: http://ruskline.ru/monitoring_smi/2004/05/28/konec_raskolu/.
- RIA.RU. 2003. *Razgrom antireligioznoj vystavki – ne chuliganstvo* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://ria.ru/incidents/20030811/418164.html>.
- RIDIGER, A. 1995. *Osnovy pravoslavnogo obrazovanija v Rossii*. Moskva: MP. ISBN neuvedeno.
- RICHTERS, K. 2013. *The Post-Soviet Russian Orthodox Church: Politics, Culture and Greater Russia*. London: Routledge, 2013. ISBN 978-11-36296376.
- ROGOZA, V. 2001. *Razvitije christianskogo učeniya o vojne i vojenskom služení v russkom pravoslavii*. Moskva: Prosvet. ISBN neuvedeno.
- RPC. 1991. *Graždanskij ustav Rusckoj Pravoslavnoj Cerkvi* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://lib.ppravmir.ru/library/readbook/1338>.
- RPC MP. 2008a. *Archierejskij Sobor Rusckoj Pravoslavnoj Cerkvi 1994* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.patriarchia.ru/db/text/417674.html>
- RPC MP. 2008b. *Patriaršije pozdravlenije Dmitriju Medveděvu s pobědoj na prezidentskich vyborach* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.patriarchia.ru/db/text/373113.html>.
- RPCZ. 1990. *Rusckaja zaruběžnaja cerkov' i Moskovskaja patriarchija*. Montréal: Bratstvo prep. Jova Počajevskogo, 1990. ISBN neuvedeno.
- RUSSKAJA MYSL'. 2000. *Polugosudarstvennja cerkov' v polucerkovnom gosudarstve* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <shhttp://www.ateism.ru/articles/mysl01.htm>.
- SEMJONOV, I. 2008. *Mitropolit Kirill: Rusckaja i Gruzinskaja cerkvi pomogut preodoljet posledstviya vojny* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=221973>.
- SEMJONOV, V. 2012. *Vozrastanije roli Rusckoj Pravoslavnoj Cerkvi v občestvenno-političeskoj žizni Rossii na ruběže tysjačelětij*. In *Vlast' 10*, 2012, ISSN 2071-5358, s. 143–147.
- SINODALNYJ ODDEL MOSKOVSKOGO PATRIARCHATA PO VZAJIMODEJSTVIJU S VOORUŽENNymi SILAMI I PRAVOOCHRANITELNYMI ORGANAMI. 2015. *Ob oddele* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://pobeda.ru/ob-otdele>.
- SOLODOVNIK, S. 2013. *Rossija: oficialnaja cerkov' vybiraet vlast*. In *Pro et Contra* 3–4, 2013, 59, ISSN 1560-8913, s.6–26.

- ŠČEDRIN, V. 2015. *Ideologija i cerkov': 2010-e* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://gefter.ru/archive/14675>.
- ŠEVČENKO, M. 2000. *Svjatoy president* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: http://www.ng.ru/ng_religii/2000-01-12/3_holypresident.html.
- TARATUTA, J. – DVALI, G. 2008. *Cerkovno-pograničnaja služba* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.kommersant.ru/doc/1151389>.
- TJACHA, A. 2001. Politickékoje pozicionirovanije Cerkvi pri Putině. In *Otėčestvennyje zapisku 1*, 2001, ISSN 1683-5581, s. 155–175.
- TULSKIJ, M. 2015. *Russkaja pravoslavnaja cerkov' – navstreču vyboram-2003* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=fresh&id=79>.
- U. S. STATE DEPARTMENT. 2005. *International Religious Freedom Report 2005* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2005/51576.htm>.
- VERCHOVSKIJ, A. 2000a. *Religioznyj faktor v parlamentskoj kampanii 1999* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.panorama.ru/works/patr/bp/finrr.html>.
- VERCHOVSKIJ, A. 2000b. *Radikalnyje nacionalisty v načale 2000 godov* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://www.panorama.ru/works/patr/bp/finrr.html>.
- VERCHOVSKIJ, A. 2000c. *Russkaja Pravoslavnaja Cerkov' i svoboda vyraženiija v svjetskom obščestve* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: <http://index.org.ru/journal/11/verh.html>.
- VERCHOVSKIJ, A. 2005. Rossijskoje pravoslavije: ponjatije i puti razvitija. In *Putjami nesvobody*. Moskva: Centr „Sova“, 2005. ISBN 5-98418-004-9
- VERCHOVSKIJ, A. 2011. Evoljucija postsovětskogo dviženija russkich nacionalistov. In *Věstnik obščestvennogo mnenija. Dannyaje. Analiz. Diskussii.*, 107, 2011, 1, ISSN 2070-5107, s.11-35.
- VOLKOVA, M. 2000. *Kak eto bylo* [online]. [cit. 2015-3-23]. Dostupné na internetu: http://www.ng.ru/politics/2000-01-06/3_howitwas.html.
- ZJUGANOV, G. 1999. *Věra i věmost': russkoje pravoslavije i problema vozraždenija Rossii*. Moskva: Molodaja Gvardija, 1999. ISBN 5-7624-0042-5.